

KONSERVATIV FÖRNYELSE

Av professor GUNNAR HECKSCHER

DET är endast rimligt och naturligt att högerens snart sagt katastrofala tillbakagång under de senaste tjugo åren givit orsak till en livlig diskussion. Det vore i själva verket olyckligt annars: ingenting kunde vara värre än om man helt enkelt resignerade och uppfattade tillbakagången som något självklart och oundgängligt eller sökte kasta skulden på de väljare, vilkas uppfostran just är en av de politiska partiernas huvuduppgifter.

Mångfaldiga orsaker ha påpekats och diskuterats. I ett tillbakagående parti uppstå lätt personella brister: det är svårt att få fram nytt folk, när man inte har plats ens för de gamla. Propagandan i press och radio har till stor del varit ineffektiv. Riksdagspolitiken har kommit att dominera partiarbetet i en utsträckning, som dels lett till att smärre taktiska hänsyn överbetonats i jämförelse med de större, »strategiska» kraven, dels minskat intresset för idéprogram och programdiskussion. Det sistnämnda skulle kunna vara begripligt i ett regeringsparti, upptaget av att genomföra praktiska åtgärder under den tid det ännu står vid makten, men är oförsvarligt när det gäller ett oppositionsparti. 1946 års idéprogram fick icke växa fram som resultatet av en idédiskussion, utan genomfördes i stort sett med ett slag, vilket bl. a. hade den effekten att det icke på önskvärt sätt fick stimulera den inre diskussionen.

Naturligtvis kan det icke vara fråga om att här, i en kort artikel, lägga fram något nytt program. För min del har jag alltid hört till dem, som i stort sett tilltalats av 1946 års högerprogram, också om vissa detaljer här liksom eljest alltid kvarstå öppna vid diskussionen. Icke heller är det meningen att kommentera högerprogrammet i hela dess vidd. Allt vad det kan röra sig om är försök till ett personligt färgat, positivt inlägg i programdebatten, där vissa punkter diskuteras, medan andra, kanske lika viktiga, måste lämnas åsido.

Vad är konservatism? Frågan ställs ofta, och dess relevans när det gäller högerprogrammet låter sig självfallet icke förnekas. Ordet uppfattas också på många skilda sätt, ett faktum som konservatismens motståndare ha goda tillfällen att draga nytta av.

Konservatism behöver icke vara utvecklingsfientlighet, inte reaktion och inte slentrian. Icke heller behöver den konservative tro att samhället är bra som det är. Detta kan ju minst gälla ett samhälle som i så hög grad fått sin prägel först av liberalism och sedan av socialism. Att större eller mindre förändringar i samhällsskicket alltid äro och alltid komma att bli nödvändiga måste varje tänkande människa inse, vilken åsiktsriktning han sedan må tillhöra. Men konservatism betyder tro på att man i varje skede skall och kan söka bevara vad som är av värde från föregående skede. Den radikale säger: »här rivs för att få ljus och luft». Det är en utmärkt liknelse, värd att utföras. Med de sönderbombade städerna för ögonen frågar man sig onekligen: »är inte det tillräckligt?» En konservativ förnyelse blir därför icke bara en förnyelse av konservatismen, utan i minst lika hög grad en fråga om på vilka vägar man skall genomföra den samhällsförnyelse, om vars nödvändighet ingen tvekan kan råda.

Det fanns i 1800-talets samhälle mycket stora värden. Det kännetecknades av rättssäkerhet, likhet inför lagen, medborgerlig frihet, tanke- och yttrandefrihet och en trots allt stigande levnadsstandard. Inom dess ram lades grunden för en nästan mirakulös ekonomisk utveckling. Men det hade också sina avigsidor. Sociala orättvisor hade funnits långt tidigare, men de skärptes och blevo mera uppenbara under denna utvecklingsperiod. Under 1900-talet har utvecklingen i stort sett tagit sikte på att söka komma till rätta med dessa orättvisor. I detta arbete har även konservatism sin stora uppgift. En reaktionär politik vill bevara både vinsterna av 1800-talets utveckling och de därmed förenade orättvisorna. En radikal politik söker avlägsna orättvisorna med medel, som gör att även vinsterna gå förlorade. Konservatismens grundsyfte är att bevara vinsterna och eliminera orättvisorna. Vad betyder detta på olika områden?

En nödvändig förutsättning för allt svenskt samhällsarbete är den nationella friheten. Ingen torde på allvar kunna tveka om att denna frihet i dag är hotad. Hur den skall bevaras är ett problem för *försvarspolitik* och *utrikespolitik*.

Försvarets företrädare framför alla andra grenar av samhälls-

arbetet borde ju nu vara lika klart som under krigets år. Liksom alltid och liksom allting annat behöver försvaret moderniseras och utvecklas. Om de bästa vägarna härtill kunna delade meningar råda, och i huvudsak är det naturligtvis en teknisk fråga. Men i avvaktan på att de tekniska problemen bli lösta får ingenting förfalla. Vår beredskap måste vara god — i verkligheten, och icke blott i statsrådstal.

Men även med den högsta tänkbara utveckling äro försvarets möjligheter begränsade. Vilka resultat som kunna uppnås beror på utrikespolitikens syften och möjligheter. Många svenskar lida alltjämt av den föreställningen, att den bästa utrikespolitiken är den som icke existerar. Man har bitit sig fast i begreppet neutralitet som om det skulle innebära skydd mot alla tänkbara farligheter i en värld, vars övriga invånare förmodas vara samt och synnerligen lika onda. Det finns anledning att reagera mot en sådan neutralitetsidioti, som förbigår grundläggande fakta.

Neutralitet är en teknisk term, som avser vissa förhållanden i krig. En neutralitet i folkrättslig mening kan icke genomföras under fredstid, den kan på sin höjd förberedas, och det finns ingenting som visar att den bästa förberedelsen ligger i att man sticker huvudet i busken och låtsas tycka illa om alla stormakter. Sverige tillhör Västerlandet — ekonomiskt, men främst i kultur och rättstradition. Att Sverige i ett krig skulle kunna drivas till öppen konflikt med västerns stater förefaller för närvarande lika omöjligt som tanken på krig mellan skandinaviska bröder. Ett hot mot vårt lands frihet och självstyrelse kan för närvarande tänkas komma blott från ett håll — öster ifrån. Vårt läge är därför nu ett helt annat än det var på den tiden då vi kunde sägas vara hotade av både Tyskland och Ryssland.

Detta betyder ingalunda reservationslöst förtroende för Förenta Staterna. Även gentemot dem har Sverige viktiga intressen att bevaka, om också ingalunda så livsviktiga som de intressen som kunna hotas av ett diktatorland. Om man ändock känner en viss grad av tvekan inför agitationen om ett svenskt deltagande i Atlantpakten, äro de egentliga orsakerna av helt annat slag. Det rör sig om bedömanden av krigsfarans närhet eller avlägsenhet, om de omedelbara verkningarna i och utanför Sverige av ena eller andra ställningstagandet, om möjligheterna att i det ena eller andra läget fördröja en öppen konflikt på svensk mark respektive erhålla hjälp när en sådan utbrutit — och andra liknande problem. Naturligtvis spelar de övriga nordiska ländernas ställ-

ningstagande också en högst betydande roll. Svensk utrikespolitik måste vara nordisk; men nordisk politik får ej bortse från Finlands svårigheter och krav. Skillnaderna mellan dem som tro på Atlantpakten och många bland dem som för närvarande icke göra det ligga alltså icke på värderingarnas eller sympatiernas område, utan grunda sig helt enkelt på olikartad bedömning av det politiska läget. Detta är något som svensk konservatism har anledning att vid varje tillfälle hävda.

Uppenbart är också att vårt läge snabbt kan förändras. Sveriges politik måste förbli fri också i den meningen, att den icke bindes av några neutralitetsdeklarationer, som skulle kunna tyda på att Sveriges enda önskan är att stå likgiltigt vid sidan. Allra minst nu skulle något sådant kunna anses förlåtligt. Det har ibland sagts att herr Undéns politik endast är en logisk fortsättning på herr Günthers. I så fall finns det skäl att komma ihåg, att den sistnämnde hade vissa ursäkter, som saknas i dag. Det är icke svårt att tänka sig situationer, då svensk politik måste på ett markerat sätt orienteras västerut — t. ex. om Finlands neutralitet skulle kränkas. Vid en sådan tidpunkt måste opinionen vara beredd. Och beredd blir den inte genom att man predikar att »en svensk tiger» och tror att regeringen ordnar allt till det bästa, om den bara får vara i fred — d. v. s. att den då kan garantera vårt land lugn och bekvämlighet under ytterligare några mansåldrar.

Över huvud taget kan försvarspolitik av något rimligt innehåll bedrivas endast om utrikespolitikens syften äro klara. Dessa syften måste vara inre frihet och rättsordning, yttre fred och en gynnsam ekonomisk utveckling — *i den ordningen* — för såväl Sverige som det övriga Norden och i sista hand det västerländska rättsamhället som helhet. Neutral politik kan i vissa lägen vara ett medel för dessa mål, men den är aldrig självändamål, än mindre ger den någon säkerhet — och i vissa lägen skulle den kunna tänkas vara ett hinder.

Vad är den svenska *rättsordning* som det är utrikespolitikens och försvarets uppgift att skydda? Även denna fråga kan synas självklar. Vi ha vant oss att betrakta rättsordningen som något så givet att vi icke ens behöva diskutera den. Men just därför kan det också vara nödvändigt att fastslå den huvudsakliga innebörden. Denna kan uttryckas med ett annat, likartat ord: rättssäkerhet. I ett rättssamhälle kan medborgaren känna trygghet för liv, frihet och egendom. Han kan räkna med, som det sades under krigsåren, att om någon ringer på hans dörr tidigt på morgonen,

så är det mjölkbudet eller brevbäraren, inte hemliga polisen. Han kan förutse de rättsliga följderna av sina handlingar. Han kan räkna med att lagligen stiftade lagar i allt väsentligt åtlydas även av de medborgare som ogilla dem. Detta är fundamentala och oeftergivliga krav.

Inom ramen för dessa anspråk finns det sedan åtskilligt att diskutera. Dit höra reaktionsmetoderna mot dem som överträda samhällets föreskrifter. Sådant är tekniska och icke materiella frågor. Om starka skäl synas tala för att kriminalvård i frihet för till större laglydnad på lång sikt (ingen har påstått att den kunde göra det på kort sikt), då kan och bör den metoden prövas. Häri ligger ingenting för rättsordningen stötande, för såvitt icke andra medborgares berättigade intressen bli lidande på experimentens biverkningar. I den mån så är fallet är det statens plikt att hålla vederbörande skadelösa för alla den förlust de kunna lida. Endast härigenom kan nödvändig goodwill skapas för de nya metoderna.

En annan viktig sida av rättsordningen är lagarnas fasthet och begriplighet. Den lagröta i form av kautschukparagrafer och generalklausuler, som börjat insmyga sig i svensk rättsvård, måste ur konservativ synpunkt med all kraft bekämpas. Tyvärr har så icke alltid skett, därför att man räknat med att godtycket skulle komma att vändas endast mot andra. Sådana beräkningar ha emellertid en obehaglig tendens att slå fel, och just nu är det icke minst de borgerliga samhällsskikten som löpa risk att bli rättslösa.

Författningen är också en del vår rättsordning, och rättssäkerhet är av vikt icke minst inom förvaltningsorganisationen. Högern har accepterat demokratien i statlig och kommunal styrelse. Ingen föreställer sig att denna demokrati skulle kunna avlägsnas med lagliga medel, och att alls reflektera på några andra metoder skulle innebära en för varje konservativ frånstötande laglöshet — alldeles frånsett att Sveriges folk hör till dem som med den största framgången och de minst olyckliga biverkningarna tillämpat ett demokratiskt statskick. Av nu tänkbara alternativ för statsstyrelse är demokratien med alla sina brister dock det bästa, det förnekar knappast på allvar någon konservativ. Vad den gäller är att försvara demokratien genom att förbättra den, att söka rätt på och att följa dess brister för att finna vägen till nödvändiga reformer — i stället för att av purt demokratiskt sinnelag låta demokratien förfalla till följd av brist på nödvändig kritik.

Ett karakteristiskt drag i 1930-talets Sverige var att styrelsen

i stigande grad utövades genom organisationsväsendet. Företrädarna för detta organisationsväsen, sådana som direktör Karl-Erik Gillberg, ha förordnat fortsättning på den väg som sålunda beträffats. Den s. k. arbetarliberalismen synes å andra sidan vilja riva upp den igen. I själva verket är avvägningen mellan de båda möjligheterna långt ifrån lätt. Organisationerna ha, vare sig de gått under beteckningen folkrörelser eller under något annat namn, en beklaglig tendens att bli skyltar för ett litet fåtal personer, visserligen hedervärda och välmenande, men lika tillfälligt utvalda som i varje annat fåtalsvälde. I själva verket uppvisar organisationsväsendet alldeles samma grundproblem som demokratien själv, nämligen att den suveräna majoriteten vet för litet om den politik som föres i dess namn. Det måste vara en konservativ uppgift att söka bevara 1930-talets vinster på dessa områden — vinster som ligga i organisationernas fria samarbete t. ex. på arbetsmarknaden och i deras framgångsrika självförvaltning t. ex. inom jordbruket, liksom i den förskola för demokratiskt arbete som snart sagt alla organisationer i större eller mindre grad utgöra. Men det måste också vara en konservativ uppgift att motverka tendenserna till monopolisering och tvång från organisationernas sida och till undanskjutande av medlemmarnas ursprungliga inflytande. Just i det svenska samhället måste det stå klart, att organisationsväsendets huvudproblem äro av konstitutionell, icke av ekonomisk natur.

I själva verket har emellertid den *ekonomiska* politiken i svensk diskussion under senare årtionden dominerat på ett sätt, som mera torde kunna förklaras av socialdemokratiens intresseinriktning än av de faktiska förhållandena. Naturligtvis är det minst lika viktigt att man ägnar intresse åt ekonomiska problem som att man uppmärksammar författningsfrågor och kulturella frågor, men det är knappast rimligt att låta dem monopolisera hela den offentliga diskussionen — särskilt när så gott som alla tankar och uppslag redan ältats nästan till leda. Det kan därför räcka med att erinra om några huvudpunkter.

Enskild äganderätt och enskild företagsamhet utgjorde grundvalarna för 1800-talets ekonomiska framåtskridande. Det finns ingenting i den följande utvecklingen som tyder på att de skulle ha överlevat sig själva. Å andra sidan är det av vikt att inse detta omdömes begränsning. Vad det gäller är *enskild* företagsamhet, icke restlöst *fri* företagsamhet — ty full frihet är lika omöjlig på detta område som på alla andra, och även under 1800-talet var den ekonomiska friheten i åtskilliga avseenden begrän-

sad. Det rör sig här om avvägningsfrågor, vilka måste bedömas från fall till fall. Härvid är det dock nödvändigt att hålla i minnet att mycket stora inskränkningar i friheten kunna ha den effekten, att företagen reellt förlora sin karaktär av enskilda, och att en helt eller till mycket stor del genomförd planhushållning sålunda kan få så gott som samma verkningar som en egentlig socialisering. Det är invecklade kvantitativa spörsmål som därvid aktualiseras.

Vidare: ekonomiskt framåtskridande, vilket är detsamma som ökad produktion, är en oumbärlig förutsättning för alla sociala och kulturella framsteg. Man kan inte dela mer än vad som produceras. Därför måste också fördelningsproblemen ses ur synpunkten av sina verkningar på produktionens omfattning och karaktär. Det är viktigt att kakan fördelas någorlunda rättvist, men än viktigare är att den blir tillräckligt stor. En numera avliden konservativ publicist har yttrat: »Vi måste ha ett fritt näringsliv för att få råd till en verkligt omfattande socialpolitik.» Det är en sats som kan förtjäna att begrundas just nu; även av andra än de konservativa.

Men å andra sidan kan ekonomisk rationalism icke ensam få bestämma politikens inriktning. Under 1920- och 1930-talen spelade jordbrukspolitiken en mycket stor roll i den svenska diskussionen. Här förelåg en motsättning mellan å ena sidan dem, som ansågo att ett någorlunda omfattande jordbruk icke var någon nödvändighet för det svenska samhället, och å andra sidan dem som ville skapa bättre ekonomiska möjligheter för vår jordbruksbefolkning inom ramen för dess hittillsvarande huvudsakliga arbetsuppgifter. Skenbart övervunnos dessa motsättningar genom 1933 års krisuppgörelse, efter vilken alla partier voro tämligen eniga om nödvändigheten av en aktiv skyddspolitik för jordbruket, om också delvis i andra former än dem man tidigare räknat med från högerns sida. Värdet av denna politik som ett led i den nationella beredskapen visade sig under det andra världskriget. De praktiska frågeställningarna äro för närvarande andra än tidigare, men det hindrar icke att de principiella grundsatserna kunna förtjäna att upprepas. Viktigast av dem är ur konservativ synpunkt den tanken, att jordbrukspolitiken icke får bedömas uteslutande från ekonomiska utgångspunkter. Avvägningen mellan jordbruk och industri har så stor inverkan både på samhällets allmänna struktur och på den utrikespolitiska handlingsfriheten, att man under vissa förhållanden måst acceptera rätt väsentliga samhällsekonomiska

uppoftningar för att nå vad man i dessa hänseenden åsyftar. Vikten av att under oroliga förhållanden i världen ha tillgång till nödtorftig självförsörjning med livsmedel behöver icke särskilt understrykas. Men lika viktigt är, att tillvaron av en självägande bondeklass betyder åtskilligt för stabiliteten i samhället, och att det måste anses vara ett socialt intresse av första ordningen att inom jordbruksbefolkningen motverka den tendens till proletarisering, vilken vårt land bättre än de flesta andra lyckats undvika för industribefolkningens del.

Den ekonomiska debatten under de allra senaste åren har åter nästan fullständigt behärskats av den »köpkraftsteori», som framfördes av Keynes på 1930-talet. Det vare fjärran från mig att i min osakkunnighet ge mig in i en diskussion huruvida denna teori är riktig eller ej. Men däremot kan även den mest osakkunnige lätt inse, att teoriens tillämpningsområde är begränsat. Det syftar till att klargöra förhållandena i ett läge, då överdrivet sparande i förhållande till investeringsvolymen, eller otillräckliga investeringar i förhållande till sparandevolymen, medför tendens till lågkonjunktur och arbetslöshet. Även om teorien är riktig, är den icke tillämplig på lågkonjunkturer med orsaker av annat slag — t. ex. råvarubrist — och än mindre kunna (på sätt som skedde omedelbart efter 1945) Keynes' uttalanden tagas till intäkt för någon ökning av de offentliga investeringarna under en tid, då inflation och arbetskraftsbrist utgöra de allvarliga problemen. Om teorien är riktig, måste den tvärtom förutsätta konsekvent inskränkning av det allmännas verksamhet i ett dylikt konjunkturläge.

Uppenbarligen ha frågor av det sistnämnda slaget mycket litet att göra med de grundläggande politiska värderingarna. De ekonomiska problemens dominerande roll i debatten har i själva verket lett till att man överdrivit motsättningarna i frågor, där i själva verket de grundläggande syftena varit gemensamma och meningsskiljaktigheter rått allenast i fråga om medlen.

I själva verket förhåller det sig långa stycken på samma sätt också med *socialpolitiken*. Det finns vissa personer som kalla sig konservativa och som utifrån denna uppfattning — vilken möjligen kan ha en del gemensamt med högerpolitik i början på 1900-talet men står i klar motsättning till den konservatism, som framträdde femtio eller hundra år tidigare — klaga över det »dalt», vilket skulle känneteckna nutida socialpolitik. Anmärkningsvärt nog påstå sig samma personer ofta yrka på ett starkare betonde

av kristendomens roll i konservativ åskådning. I sistnämnda fall är inkonsekvensen ju uppenbar: socialpolitikens yttersta grund utgöres själfallet av krav på rättvisa och hänsyn till svagare, vilket sedan gammalt överensstämmer med kristen åskådning. I själva verket är detta emellertid inte ensamt tillräcklig vägledning. Det finns också en annan, mindre idealistisk motivering och målsättning för socialpolitiken. Endast om denna bringas in i diskussionen kan denna få någon rimlig innebörd.

Sedan gammalt har man i Sverige räknat med att till de medborgerliga rättigheterna skall höra rätten att slippa svälta ihjäl. Detta betyder, att samhället garanterar sina medlemmar ett existensminimum, varvid bör observeras att själva begreppet existensminimum är relativt och måste sättas i förhållande till den allmänna levnadsstandarden vid varje särskild tidpunkt. Vad den moderna socialpolitiken därutöver innebär, är att man icke presar levnadsstandarden för dem som i större eller mindre grad äro beroende av de samhälleliga hjälpåtgärderna, utan tvärtom söker garantera varje medborgare ej blott frihet från direkt svält, utan vad man skulle kunna kalla en relativt »hygglig» standard.

Grundtanken i 1946 års högerprogram, i den mån det berörde socialpolitiken, var dels en anslutning till denna uppfattning, dels en alldeles särskild motivering för dess genomförande. Man vägrade — enligt min mening med rätta — att ställa social trygghet och ekonomisk frihet emot varandra som alternativ. Man erkände att trygghet är nödvändig för att ge verklig frihet även åt dem som äro ekonomiskt svaga. Man ansåg erfarenheten ha visat att den sociala tryggheten icke behöver föra till »understödstagaranda» och lättja, särskilt som det visat sig att produktivitet och arbetstakt under den sociala reformperioden mellan första och andra världskriget drivits långt högre i Sverige än i länder med lägre standard och mindre trygghet. Man tog avstånd från tanken om att svenska folket skulle behöva skrämmas till bättre arbetsinsatser genom att ställas inför hotet om nöd. Över huvud taget godtog man den grundtanke i modern socialpolitik, enligt vilken skrämelsen icke är något bra uppfostringsmedel. Hur man uppskattar värdet av en piska beror tyvärr ofta på om man håller i skaftet eller är utsatt för snärten. Men en dylik bedömningsgrund ansåg man icke vara värdig vare sig högern eller något annat politiskt parti.

Motiveringen för denna uppfattning, vilken i större eller mindre grad avvek från åtskilligt av vad som tidigare sagts från hö-

gerhåll, fann man i socialpolitikens produktionsfrämjande betydelse. Därav följer också, att den positiva inställningen på det socialpolitiska området icke betyder kritiklöst accepterande av allt som gjorts eller planerats. Först och främst måste det kravet resas, att det produktionsfrämjande syftet hela tiden fattas klart i sikte, och att man sålunda bedömer olika socialreformer icke ur sentimental synpunkt, utan med hänsyn till deras inverkan på den allmänna produktionsstandarden och därmed även på den allmänna levnadsstandarden. En sådan sak som den solidariska lönepolitiken, vilken ur abstrakt rättvisesynpunkt kan te sig ganska tilltalande, avvisas sålunda med hänsyn till sina verkningar på arbetsmarknadens struktur och produktionsmöjligheter. Vidare måste socialpolitiken för att kunna få produktionsfrämjande karaktär såvitt möjligt vara förebyggande. Penningbidrag i efterhand ha endast sällan den riktiga verkan; i den mån det är fråga om att lämna direkta ekonomiska bidrag måste dessa såvitt möjligt så utformas att den uppmuntrar den enskildes strävan till självhjälp. Ur dessa synpunkter bör en verklig socialförsäkring, där bidrag från det offentligas sida konstrueras som verkligt stöd till medborgarnas egen strävan att skaffa sig ekonomisk trygghet, givas företräde framför andra former för kontantbidrag. Och när det gäller att avväga kostnadsramen för socialpolitiken vill man skilja mellan dess olika grenar: rena försörjningsbidrag kan man blott i begränsad utsträckning kosta på sig, medan en verkligt förebyggande socialpolitik, vilken på lång sikt ökar samhällets produktionsduglighet, kan fullföljas utan andra ekonomiska begränsningar än de som bero av rent tillfälliga omständigheter. Socialpolitikens organisation måste även förenklas och reformeras. Det är ett väsentligt önskemål att det allmännas kostnader till så stor del som möjligt komma samhällsmedlemmarna direkt till godo, och att endast minsta möjliga del går åt till administration. Det var socialvårdskommitténs ursprungliga uppgift att sörja härför, men under de senaste årens hektiska reformarbete har det syftet förfuskats. Åtskilligt tyder på att organisatoriska reformer för närvarande skulle kunna åstadkomma betydande besparingar — eller, alternativt, ge betydande möjlighet till ökade förmåner utan större bördor för skattebetalarna.

I själva verket kan det, om man arbetar efter de angivna linjerna, sannolikt finnas utrymme för både standardhöjning och besparingar sida vid sida. Släpper man dem, kan åter hela systemet bryta samman och man kommer då in i ett läge där socialpoli-

tiken bara består i en kapplöpning mellan olika medborgargrupper, där man tar för sig så mycket som möjligt utan gemensam planläggning. Och detta är så olikt progressiv socialpolitik som någonting kan vara.

På det *kulturella* området ligga slutligen kanske några av de största uppgifterna för svensk konservatism av i dag.

Jag skall endast med några korta ord beröra den sida av kulturpolitiken, som har samband med de religiösa problemen. Intet parti kan av sina medlemmar kräva personlig kristendom. Omvänt är kristendomen en helig, allmänlig kyrka, som icke kan bindas till något visst politiskt parti. Moraliskt misstänkliggörande av andras politiska åsikter är dessutom i de allra flesta fall en både osmaklig och farlig form för argumentation. Samtidigt torde ingen kunna förneka, att en rad av de viktigaste kristna grundtankarna accepteras även av dem som sakna personlig kristendom. Huruvida detta förhållande i längden kan bli bestående är en fråga för den religiösa, icke för den politiska debatten. Det är i varje fall en vinst så länge det varar. När man talar om de kristna grundtankarnas betydelse för konservativ åskådning — något som idéhistoriskt knappast nog kan understrykas — måste man därför, i varje fall såvitt man avser nutiden, hålla fast vid gränsdragningen mellan å ena sidan den personliga kristendomen och å andra sidan de etiska satser, vilka grundas på denna men åtminstone teoretiskt kunna accepteras därförutan.

Den sida av kulturpolitiken åter, vilken ligger inom ramen för det världsliga samhällets arbetsuppgifter, kan i själva verket ställas i nära sammanhang med socialpolitiken. Man skulle kunna säga, att kulturell standardhöjning för ett folk i nästan ännu högre grad än förebyggande socialpolitik kan utgöra en produktionsfrämjande investering. Utbildning, folkbildning och forskning höja landets produktionskraft, öka demokratiens funktionsduglighet och utjämna sociala motsättningar. Men det behöver därför icke bli fråga om någon nivellering. Icke socialt ursprung, men väl duglighet och kunnighet måste premieras genom högre löner och ökat inflytande.

Vad som skett i kulturella reformer under de senaste åren grundar sig till stor del på konservativa ecklesiastikministrars uppslag, ehuru fullföljda icke av dem utan av deras socialdemokratiska efterträdare. Redan nu stå emellertid resultaten i farozonen. Vid varje besparingsaktion är kulturbudgeten framför allt utsatt för

prutningar. Den skolreform som planeras är å andra sidan till sin innebörd minst lika oviss som Atlantpakten. Vad man vet är egentligen, att den icke kan genomföras på länge, att den bryter staven över det svenska undervisningsväsendets grundläggande karaktär och att den kan lägga hinder i vägen för nödvändiga delreformer. Viktigast av alla skolreformer är en minskning av skolklassernas storlek. Farligast av dem alla är en reform som genom att ensidigt och utan differentiering öka allmänbildningsstoffet minskar yrkesutbildningens utrymme och dragningskraft och avklipper det naturliga sammanhanget mellan allmänbildning och utbildning.

Det göres ibland gällande, att det program för konservativ förnyelse, vilket ovan skisserats, och som i själva verket icke är särskilt nytt, skulle innebära ett övergivande av principiellt konservativa tankar och betyda att man givit upp motståndet mot den radikala politik, vilken för närvarande behärskar Sverige. Frågan är värd att ställas och förtjänar ett uppriktigt svar.

Till att börja med finns det då skäl att erinra om, att konservatismens historia uppvisar många prejudikat för att man varit beredd att på vissa punkter acceptera motståndares tankar och uppslag. Det sades om den moderna engelska konservatismens grundare, Benjamin Disraeli, att han »träffade på whigs i badet och passade på att stjäla deras kläder». Också svensk historia, exempelvis i fråga om rösträttsreformen 1907, innefattar exempel på samma sak. Å andra sidan är det självklart att ett sådant tillvägagångssätt icke kan få drivas därhän, att man uppger de verkliga grundtankarna och bara kopierar motståndarna. Av taktiska skäl eller än hellre på grundval av ärlig övertygelse kan det vara tillåtet att acceptera en eller flera praktiska programpunkter från motståndaresidan, i den mån dessa kunna förenas med den egna åskådningens huvuddrag — men också endast då.

Särskilt om man betraktar den konservativa åskådningen i ett något större perspektiv, om man vidgar synfältet till att omfatta hela 1800-talets idéutveckling och icke bara de senaste femtio åren, torde det vara uppenbart att ordet konservatism har en vidare innebörd än man ibland velat föreställa sig: det kan under sådana omständigheter knappast göras gällande att en »reformkonservativ» politik av här antytt slag skulle innebära något förräderi mot tidigare grundsatser. Å andra sidan göres det ibland gällande, att denna konservatism fundamentalt icke skulle skilja

sig från andra partiåskådningar. Under de senaste månaderna har det gång efter annan gjorts gällande att den icke skulle vara annat än socialdemokrati eller »socialliberalism» under ett annat namn.

I och för sig är den sistnämnda invändningen ganska naturlig. Spännvidden mellan de politiska partierna i Sverige är i själva verket icke större än att enighet råder om ett stort antal av de grundläggande värderingarna — om man bortser från kommunisterna, som ju över huvud taget stå i ett bås för sig själva. Denna enhetlighet utgör ett av den svenska politikens viktigaste kännetecken, och den har åtminstone i vissa hänseenden stora fördelar. Den möjliggör samarbete i praktiska frågor och förhindrar uppkomsten av en bitterhet, vilken i allvarliga lägen skulle kunna ha stora faror med sig. Det låter sig knappast bestridas att den också har betydande olägenheter, särskilt för oppositionspartierna, vilka ha svårt att driva fram den rätta indignationen mot regeringens politik. Lycklig eller olycklig är den emellertid under alla förhållanden ett faktum att räkna med, och det bör för övrigt understrykas att den icke i vårt land fört till samma konsekvens som exempelvis i Förenta Staterna, där motsatserna *inom* partierna utan varje överdrift kunna sägas vara större än motsatserna *mellan* dem.

I vad gäller förhållandena mellan socialdemokrati och konservatism är det i själva verket ganska lätt att ge klart besked både om vad som förenar och vad som skiljer. Det må erinras om att det tidigare 1800-talets konservatism i Sverige liksom annorstädes icke sällan varnade för de sociala konsekvenserna av en ohämmad liberal hushållning, och att konservatismen långt in på 1900-talet såg som en av sina huvuduppgifter att hävda statsmaktens auktoritet. Erkännas måste också, att svensk socialdemokrati på vissa punkter, närmast kanske i försvarsfrågan, varit beredd att acceptera grundläggande konservativa krav i en utsträckning som ingen skulle ha drömt om för tjugo år sedan. Men trots allt äro utgångspunkterna alltför olika för att någon förväxling skall kunna uppstå. Mellan konservatism och socialdemokrati är enighet möjlig om socialpolitik men aldrig om socialism; den är möjlig i försvarspolitiska frågor men aldrig i lönepolitiska; den kan uppnås i fråga om många av kulturpolitikens medel men knappast om dess målsättning. Därom är man på ömse sidor medveten, och just detta medvetande skapar förutsättningar för ömsesidig respekt och väl även — åtminstone utanför den egentliga rikspolitikens

huvudfråga — för ett begränsat samarbete i praktiskt syfte. Sådant är lättare, när man vet var man har varandra.

Skillnaderna i förhållande till »socialliberalismen» äro otvivelaktigt svårare att definiera. Men det beror knappast på att den konservativa åskådningen har förlorat sin klarhet, utan övervägande på att modern »liberalism» till hela sin innebörd är så utomordentligt obestämd, att den knappast kan avgränsas från någonting alls. Det beror sannolikt på att den gamla liberalismens program i så övervägande grad låg på det konstitutionella planet — parlamentarism och demokrati — och att detta program förverkligats så fullständigt att det icke längre spelar någon som helst roll i diskussionen. Alltnog, vad man kan avundas folkpartiet — propagandaförmåga, taktisk skicklighet, energi, intelligenta personligheter — icke är det dess program; ty innebörden av detta har ingen ännu kunnat klargöra. I stort sett har folkpartiet kommit att bli en samlingspunkt för de som icke vilja taga ställning; och dessas antal är sannerligen icke ringa. Ett markant undantag utgör den tingstenska utrikespolitiken, men så försummar partiledningen icke heller några tillfällen att markera, att denna icke är representativ. Så länge praktiskt taget alla olika åsikter kunna få husrum inom folkpartiets tältstad är det varken överraskande eller oroande att en eller annan folkpartischattering erbjuder rätt stora likheter med svensk konservatism. För övrigt ligger det i sakens natur, att medelvägens män röna stark inverkan av vad grannarna besluta sig för, även om de förra skulle råka vara något flera till antalet. En mera preciserad målsättning för konservativ politik kan möjligen ha taktiska fördelar genom att draga en eller annan väljare från folkpartiet, men det viktigaste är att den kan ge borgerlig politik ett välbehövligt ankare.

Det må upprepas att det här huvudsakligen varit fråga om att söka ställa problem och uttala en personlig uppfattning som ett led i diskussionen om det konservativa programmet, icke att söka framträda med anspråk på att tolka detta programs slutliga innebörd. Sammanfattningsvis må dock följande huvudpunkter nämnas.

Konservatismen varken kan eller bör förneka nödvändigheten av utveckling, men den har att hävda vikten av att denna utveckling genomföres under bevarande av det förgångnas värdefulla vinster och ej minst av vad som uppnåddes inom ramen för 1800-talets samhälle. Den måste vaka över att den nationella friheten

skyddas genom ett starkt försvar, även om detta kostar betydande ekonomiska uppoffringar. Den skall arbeta för en utrikespolitik byggd på strävandena efter nordiskt samarbete men i livligt medvetande om Sveriges och hela Nordens samhörighet med västerlandet. Den skall göra sin insats för att söka bevara rättssäkerhet som ett grunddrag i svenskt samhällsliv samt under oavlätlig kritik utveckla och fördjupa demokratin. Den får aldrig släppa tanken på enskild företagsamhet som grundval för ekonomisk utveckling. Den skall arbeta för en positiv, förebyggande, produktionsfrämjande socialpolitik. Den skall söka skapa ökad förståelse för en aktiv kulturpolitik, som ger utvecklingsmöjligheter för trygghet och kunnighet och se till att dessa egenskaper också vederbörligen premieras.

Allt detta kan låta som ganska allmänna talesätt, men det ligger också i sakens natur att ett parti utan regeringsansvar och utan direkt kontakt med det praktiska förvaltningsarbetet icke kan ha någon skyldighet att i alla detaljer precisera den praktiska innebörden av sina strävanden. Närmare eftertanke torde dock ge vid handen, att orden icke behöva vara tomma, och att det i själva verket skulle vara långt ifrån svårt att klargöra deras tillämpning i de praktiska spörsmål, vilka ha aktualitet i dag — och i morgon.